

Svoboda razpravljanja in javnega izražanja

Jo pri nas omejuje oblast ali si te pravice ne priznamo državljani sami?

Svoboda izražanja je ena temeljnih človekovih pravic, ki so zapisane v prav vsaki ustavi države, ki izpolnjuje temeljne pravice človeka. Deklaracija o človekovih pravicah človeka in državljana pravico do izmenjave misli v 11. členu opredeli tako: "Prosta izmenjava misli in mnenj je ena neodtujljivih človekovih pravic: zato ne more vsak državljan govoriti, pisati in objavljati prosto, le da odgovarja za zlorabo te pravice, kot določa zakon." (Kolar: <http://www.s-gms.ms.edus.si/čigorko/work/2002/03-07-matteucci/node8.html>, 27. 11. 2003) Nadalje pa je v 19. členu določeno, "da ima vsakdo pravico do svobode mišljenja, všteti pravico, da nihče ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja, in pravico, da lahko vsak išče in širi informacije in ideje s kakršnimikoli sredstvi in ne glede na meje." (<http://www.media-forum.si/slo/pravo/strokovna-mnenja/svoboda-izrazanja/>, 3. 11. 2003)

V svoji ustavi (39. člen) jo ima vikorporirano tudi Republika Slovenija: "Zagotovljena je svoboda misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno izbira, sprejema in širi vesti in mnenja. Vsakdo ima pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon." (Kolar: <http://www.s-gms.ms.edus.si/čigorko/work/2002/03-07-matteucci/node8.html>, 27. 11. 2003)

Kljub pomembnosti, ki jo pravici do svobodnega izražanja namenjajo različne družbe

in države, le-ta ne uživa vse svoje svobode, še posebej, ko gre za svobodo javnega izražanja – konkretno svobodo tiska. In še vedno je svoboda javnega izražanja vezana na vpliv posameznika ali skupine ljudi in na lastnino, s katero razpolaga, kajti:

Resnično "svobodo izražanja" ima potemtakem tisti, ki določa politiko občil, nastavlja urednice in urednike in zaposluje novinarke in novinarje. Torej lastnik: a tam, kjer je "svoboda izražanja" odvisna od lastnine, to je od "gmotnega stanja", ni nikakršne "svobode izražanja". V kapitalizmu nasploh in v tukajšnji družbi posebej je potemtakem "svoboda izražanja" le farsa. Tega ne popravijo niti "javna občila": v nasprotju s tiskano besedo, ki je pred stoletji vendarle doživela svoje "junaško obdobje", sta radio in televizija ta čas že materialno tako organizirana, da ne moreta služiti uveljavljanju "svobode izražanja". Ne zato, ker bi tako zahtevala kakšna domnevna "narava medija", temveč zato, ker televizija nikoli ni imela "junaškega obdobja" – radio pa je svoja redka junaštva doživel le obrobno, pa še to je hitro pozabil. (Močnik: <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/13/dostop/>, 1. 12. 2003)

Naslednja težava pa je dostop posameznikov (pogosto tudi nekaterih novinarjev) do medijev. Osnova za to je pluralizem medijev, ki ne pomeni le številčno raznovrstnost medijev, ampak raznovrstnost glede kritičnega odnosa do oblasti. Pluralizem ni prisoten v družbi, kjer državna zakonodaja "predpisuje vrsto restriktivnih pogojev, ki jih mora izpolnjevati

izdajatelj medija za to, da mu bo država dovolila opravljanje dejavnosti "razširjanja programskih vsebin" (kakor to imenuje novi zakon o medijih) ali pa restriktivnih pogojev, ki jih mora izpolnjevati posameznik za to, da mu bo zagotovljen dostop do novinarske dejavnosti". (Zatler: <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/13/dostop/>, 1. 12. 2003)

J. S. Mill prav tako poudarja, da svoboda izražanja mnenj ne sme biti omejevana ne s strani posameznika, ne s strani vlade. Po njegovem "je vlada v popolnem soglasju z ljudstvom in da niti pomisli ne na to, da bi posegla po sili brez privoljenja tega, kar sama dojema kot glas ljudstva" (Mill, 1855/1994:50). In dalje:

"Z nasilnim utišanjem mnenja pa povzročimo posebno gorje zato, ker s tem oropamo človeški rod, tako zanamce kot sedanjo generacij, ljudi, ki se s takim mnenjem ne strinjajo, celo bolj od tiste osebe, ki ga izraža. Če je bilo tako mnenje pravilno, smo jih na ta način prikrajšali za priložnost, da bi zmoto nadomestili z resnico, če je bilo zmotno, pa smo jim odvzeli nekaj, kar je domala enako dragoceno, namreč možnost, da resnico ob njenem soočenju z zmoto ugledajo jasneje in občutijo bolj živo". (prav tam)

Po njegovem je dolžnost posameznika in oblasti oblikovanje resničnih mnenj in sodb. Resnično mnenje dobimo, ko upoštevamo vse vidike in informacije o določeni temi. Tako mnenje se vedno oblikuje v razpravi in ob usklajevanju z nasprotnimi mnenji.

"Dolžnost oblasti in posameznikov je, da oblikujejo kolikor je mogoče resnična mnenja, da to počno pazljivo in da svojih mnenj nikoli ne vsiljujejo drugim, če niso popolnoma gotovi, da imajo prav. Ko pa so o tem trdno prepričani (bi lahko rekli taki misleci), tedaj ni vestnost, pač pa strahopetnost, če odstopijo od delovanja po lastnih prepričanjih in dopustijo, da se nauki, v katerih so iskreno prepoznali nevarnost za blagor človeštva v tostranskem ali onostranskem življenju neovirano širijo naokrog zgolj zato, ker so druga ljudstva v manj razsvetljenih časih

preganjala nazore, o katerih smo danes prepričani, da so resnični" (Mill, 1855/1994:52).

Z razvojem družbe in s povečevanjem dostopnosti ljudi do informacij, predstavlja realnost le, kar je vidno in slišno – to predstavlja svet, ki ga zaznamo. Danes, kar ni objavljeno ali sporočeno javnosti preko medijev, ne obstaja. Prav zato je kot temelj demokracije tako poudarjeno obveščanje o dogodkih in svoboda ter pravica do javnega izražanja misli vseh političnih in nepolitičnih skupin. Velik problem predstavlja omejevanje svobode mnenj, ki so kritična do vladajoče oblasti ter niso po godu lastnika vplivnega medija, ki je pogosto vladajoča elita. S tem se legitimnost oblasti in določene družbene ureditve ne more postaviti pod vprašaj, ker imajo mnenja in sodbe, ki izražajo preveliko nestrinjanje zelo otežen dostop do javnih občil, da bi bila tako javno izpostavljena in bi lahko dosegla široko javnost. Svoboda izražanja namreč pomeni *"zmago tistih, ki so se borili za svobodo tiska (medijev) tako v sferi politike kot v sferi svobode veroizpovedi in svobodi filozofskih opredelitev. Svoboda izražanja je torej eden temeljev demokratične preobrazbe družbe in hkrati eden najvidnejših znakov te preobrazbe. Zatiranje te svobode enako kot njena zloraba v tranzicijskih družbah pomeni hkrati enega od temeljnih znakov, da je tranzicija zgolj navidezna in v resnici še zelo daleč. Pluralistična družba je nujno zgrajena na pluralizmu mnenj in ta isti pluralizem je ta, ki mora biti vsakemu razviden in torej transparenten tudi navzven."* (Berden, 1999:17)

V današnji družbi je velik poudarek na izobraževanju, kar bi moralo imeti za posledico vse več ljudi, ki bi aktivno (so)delovali tako v civilni družbi kot v sami politiki. Sami pa vidimo, da je stanje obratno. Šolski sistem pri nas producira pasivne državljane, ki so poslušni vladajoči eliti, ker le-ta, kakor je moč izvedeti iz medijev,¹ vlada legalno in legitimno. Javne uporabe uma, ki po Kantu predstavlja aktivno državljanstvo, pri nas ni prav

veliko, ker je posamezniki ne jemljejo kot eno svojih osnovnih pravic. Sposobnosti,² ki naj bi jih posameznik pridobil v procesu izobraževanja, da bi postal aktivni državljan v našem izobraževalnem sistemu kot kaže niso zajete, kaj šele poudarjene.

Naša družba je glede na situacijo, ki je že vseskozi prisotna, še vedno pod močnim vplivom preteklega režima, ki je zatiral vsakršno javno (pogosto tudi privatno) izražanje, ki ni bilo v skladu s sistemom vladajoče oblasti, vsakršen individualizem in je kršil številne osnovne človekove pravice in svoboščine. Večji del krivde je na skupini ljudi, ki trenutno vlada, del pa tudi na ljudeh, ki so preveč pasivni in preveč nezainteresirani za politično dogajanje, saj mu s takšnim obnašanjem izkazujejo legitimnost. To se najbolj kaže v nizki volilni udeležbi, še posebej, ko gre za referendumsko vprašanja, katerih presoja v celoti in neposredno temelji na volji ljudstva in kjer lahko ljudstvo najbolj pokaže vladajoči oblasti ali se z njenimi dejanji in z njeno politiko strinja ali ne.

Viri:

Berden, Andrej (1999): Pravna praksa, št. 431, str. 17. Ljubljana: Gospodarski vestnik.

Kolar, Igor: <http://www.s-gms.ms.edus.si/čigorko/work/2002/03-07-matteucci/node8.html> (27. 11. 2003) Objavljeno 29. 8. 2002.

Mill, John Stuart (1855/1994): "O svobodi mišljenja in razpravljanja". V: O svobodi, 49-82. Ljubljana: ŠOU.

Močnik, Rastko: <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/13/dostop/> (1. 12. 2003)

Splichal, Slavko: Od sumne sreče h kultiviranemu razglabljanju. Bentham in Kant o načelih javnega komuniciranja <http://www.fdv.uni-lj.si/spletni/referat> (19. 11. 2003)

Zatler, Simona: <http://mediawatch.ljudmila.org/bilten/seznam/13/dostop/> (1. 12. 2003)
<http://www.media-forum.si/slo/pravo/strokovna-mnenja/svoboda-izrazanja/> (3. 11. 2003)

1. Mišljeni so najvplivnejši mediji, ki v večinski lasti vladajoče in vplivne elite.
2. Po Kantu gre za naslednje lastnosti: disciplino, omiko, preudarnost, oliko, moralnost in umovanje.

Dominik Smole Krst pri Savici

Režiserka Meta Hočevar
SNG Ljubljana

Konec Prešernovega Krsta pri Savici že vrsto let buri duhove med literarnimi zgodovinarji. Še zlasti pomen Črtomirovega pokristjanjevanja. Vendar se z njim niso ukvarjali samo literarni zgodovinarji, tudi razni pesniki in dramatikci so povzemali njegovo snov in jo spreminjali.

Kjer se torej Prešernov Krst pri Savici konča z odhodom v Oglej, se Smoletova eksistencialna drama v dveh dejanjih začne znotraj samostanskih zidov Ogleja. Že takoj ob odgrnitvi zaves lahko opazimo drzno režiserkino potezo: namesto pričakovanega samostanskega atrija, je na odru postavljena bela planota, posuta z belim cvetjem in rahlo dvignjena, tako da dobi gledalec občutek, da se zgodba odvija nekje v Alpah. Tudi svetloba daje pridih rajskega kraja. Obnašanje redovnikov in redovnic, ki so vsak na svoji polovici planote, pa je ravno nasprotno – z zdlgočasenimi obrazi poležavajo na planoti in ne vedo, kaj bi sami s seboj. Malo dremljejo, se pogovarjajo in ko odzvonijo, molijo.

Iz te pasivnosti izstopajo trije: novic med patri – nekdanji knez Črtomir, novinka med sestrami – nekdanja Črtomirova zaročenka s. Bogomila in s. Pia. Namesto, da se udeležujejo burnih razprav o Cerkvi, se vsak odmika v svoj svet. Črtomir na svojem klečalniku ves čas moli in hoče na vsak način priti v stik z Bogom, o katerem so mu govorili. S. Bogomila prav tako kleči in gleda nepremično predse. S. Pia pa je zaljubljena v Božje stvarstvo in nosi Stvarnika v srcu. Ona je pravi odsev scenografije na odru. Zanja je že vsaka morska sapica poslana od Boga.

Preostali se ne ukvarjajo z mislijo na Boga. Razpravljajo zgolj o Cerkvi kot o neki instituciji, nekem predmetu, v katerem ni nič